

41833(2)

Cena zł 25000,—

Indeks 381306
PL ISSN 0043-518X

WIADOMOŚCI STATYSTYCZNE

GŁÓWNY
URZĄD
STATYSTYCZNY

POLSKIE
TOWARZYSTWO
STATYSTYCZNE

MIESIĘCZNIK
ROK XXXIX
WARSZAWA
PAŹDZIERNIK 1994

10

w numerze m.in.:

TADEUSZ WALCZAK

Strategia statystyki w krajach Europy Środkowej i Wschodniej

KRYSTYNA SZOSTAK

Wyodrębnianie grup jakości wyrobów za pomocą analizy czynnikowej

JADWIGA MIJAKOWSKA

Pomiar rozwoju społecznego

IWONA KANTOR-PIETRAGA

Przemiany urbanizacyjne w woj. bielskim

MAŁGORZATA FRONK, MIROŚŁAWA GRĘBOWIEC

Obroty handlu zagranicznego według GUS i EUROSTATU

KOLEGIUM REDAKCYJNE:

prof. dr hab. Tadeusz Walczak (red. nac. tel. 25-15-25 bezp., 25-32-41 centrala GUS, wewn. 244), doc. dr hab. Andrzej Ochocki (zast. red. nac. 25-18-02), dr Stanisław Paradyś (zast. red. nac. 25-15-32), mgr Jan Berger (25-32-41 wewn. 263), dr Halina Dmochowska (25-15-52), mgr Józef Gwozdowski (dyr. WUS w Radomiu, 0-48 27-867), mgr Krzysztof Kowalski (25-14-51), mgr inż. Krzysztof Kurkowski (wicedyrektor WUS w Warszawie, 46-78-38), prof. dr hab. Bogdan Stefanowicz (25-79-55), mgr Wiesław Łagodziński (25-42-89), dr Czesława Walter (WUS we Wrocławiu, 0-71 44-64-75), mgr inż. Anatol Kula (sekretarz redakcji, 25-91-71 bezp., 25-32-41 wewn. 225).

Redaktor techniczny Zbigniew Karpiński

RADA PROGRAMOWA

dr Stanisław Róg (przewodniczący Rady, tel. 25-32-41 wewn. 458), Stanisław Jońca (sekretarz, tel. 25-32-41 wewn. 458). Członkowie Rady Programowej: dr Stanisław Bartczak, prof. dr hab. Jan Kordos, prof. dr hab. Andrzej Luszniwicz, mgr Tadeusz Persz, mgr Ryszard Wiśniewski, prof. dr hab. Kazimierz Zajac, prof. dr hab. Ryszard Zasepa.

ZAKŁAD WYDAWNICTW STATYSTYCZNYCH

al. Niepodległości 208, 00-925 Warszawa, tel. 25-95-45, 25-38-94.
Informacje w sprawach nabywania czasopism tel. 25-48-86, 25-32-41 w. 210

REDAKCJA pok. 223, tel. 25-91-71, 25-32-41 wewn. 225

Indeks 381306

**WARUNKI PRENUMERATY PERIODYKÓW GUS 1994
CONDITION ON SUBSCRIPTION OF STATISTICAL PERIODICS 1994**

1. BIULETYN STATYSTYCZNY — miesięcznik w języku polskim i angielskim.

Prenumerata roczna . . . . . cena 480.000 zł + koszty przesyłki, cena egzemplarza 40.000 zł.
Zamówienia przyjmuje Zakład Wydawnictw Statystycznych.

2. WIADOMOŚCI STATYSTYCZNE — miesięcznik.

Prenumerata roczna . . . . . cena 300.000 zł + koszty przesyłki,
kwartalna . . . . . cena 75.000 zł + koszty przesyłki, cena egzemplarza 25.000 zł.
Zamówienia przyjmuje Zakład Wydawnictw Statystycznych.
Zamówienia na 1995 r. przyjmują oddziały „Ruch S.A.”:
do 20 listopada 1994 r. — na I kw. 1995 r.,
po 20 listopada 1993 lub 1994 r. zamówienia na 1994 lub 1995 r. prosimy kierować na adres Zakładu Wydawnictw Statystycznych.

3. KWARTALNIK STATYSTYKI MIĘDZYNARODOWEJ.

Prenumerata roczna . . . . . cena 200.000 zł + koszty przesyłki, cena egzemplarza 50.000 zł.
Zamówienia przyjmuje Zakład Wydawnictw Statystycznych.

4. BIULETYN POLSKA—CZECHY—SŁOWACJA—WĘGRY — kwartalnik w języku polskim i angielskim.

Prenumerata roczna . . . . . cena 100.000 zł + koszty przesyłki, cena egzemplarza 25.000 zł.
Zamówienia przyjmuje Zakład Wydawnictw Statystycznych.

5. POLAND QUARTERLY STATISTICS 1994 — kwartalnik w języku angielskim.

Prenumerata roczna . . . . . cena 200.000 zł + koszty przesyłki, cena egzemplarza 50.000 zł.
Zamówienia przyjmuje Zakład Wydawnictw Statystycznych.

6. INFORMACJA O SYTUACJI GOSPODARCZEJ KRAJU — miesięcznik.

Prenumerata roczna . . . . . cena 240.000 zł + koszty przesyłki, cena egzemplarza 20.000 zł.
Zamówienia przyjmuje Zakład Wydawnictw Statystycznych.

7. RESEARCH BULLETIN — kwartalnik w języku angielskim.

Prenumerata roczna . . . . . cena 160.000 zł + koszty przesyłki, cena egzemplarza 40.000 zł.
Zamówienia przyjmuje Zakład Wydawnictw Statystycznych.

8. DZIENNIK URZĘDOWY GUS — ukazuje się nieregularnie w 24 numerach.

Prenumerata roczna . . . . . cena 120.000 zł + koszty przesyłki, cena egzemplarza 5.000 zł.
Zamówienia na 1995 r. przyjmują oddziały „Ruch S.A.” do 20 listopada 1994 r.
Po 20 listopada 1993 i 1994 r. zamówienia na 1994 lub 1995 r. prosimy kierować na adres odpowiednich urzędów statystycznych.

ORDERS ON SUBSCRIPTION OF STATISTICAL PERIODICS IS HANDLED BY STATISTICAL PUBLISHING
ESTABLISHMENT.

Tadeusz WALCZAK

Strategia statystyki w krajach Europy Środkowej i Wschodniej

Pod koniec lat osiemdziesiątych, a zwłaszcza na początku lat dziewięćdziesiątych kraje Europy Środkowej i Wschodniej rozpoczęły niełatwy proces budowy nowego systemu informacji statystycznej. Systemu, który powinien realizować dwa zasadnicze cele: po pierwsze, powinien bardziej konsekwentnie uwzględniać potrzeby informacyjne użytkowników, kształtowane przez dokonujące się w tych krajach procesy transformacji systemowej oraz gwarantować przestrzeganie zasad funkcjonowania statystyki przyjętych w społeczeństwach demokratycznych; po drugie, powinien zapewnić dostosowanie wszystkich ważniejszych elementów systemu informacyjnego statystyki do informacyjnych standardów międzynarodowych, zwłaszcza przyjętych w Unii Europejskiej. Służby statystyczne zobowiązane są do tego zarówno z racji dążenia krajów do członkostwa w Unii, jak i z uwagi na potrzebę stworzenia metodologicznych przesłanek prowadzenia analiz tendencji rozwoju gospodarczego w układach międzynarodowych. Oba wspomniane cele muszą być realizowane równocześnie, są bowiem od siebie zależne i wzajemnie się warunkują.

Proces przekształceń w statystyce krajów Europy Środkowej i Wschodniej nie przebiega równomiernie. Wynika to zarówno z różnego tempa i kolejności przekształceń systemowych dokonujących się w poszczególnych krajach, z różnych terminów zainicjowania zmian przez służby statystyczne tych krajów, jak wreszcie z różnic w poziomie wiedzy i doświadczeń statystyków. Na szczególnie duże trudności, zwłaszcza w dziedzinie metodologii badań i analiz, napotykały służby statystyczne tych krajów, które uzyskały niedawno samodzielność państwową (kraje bałtyckie, Słowacja).

Pozytywną rolę w przyspieszeniu przebudowy statystyki oraz w nadaniu tej przebudowie bardziej zorganizowanego kształtu odgrywa pomoc Urzędu Statystycznego Unii Europejskiej — Eurostatu. Na podkreślenie zasługują zwłaszcza następujące formy tej pomocy:

- bezpośrednie konsultacje pracowników Eurostatu na temat podstawowych zasad funkcjonowania statystyki w UE, w tym zwłaszcza problemów związanych ze stosowaniem w UE klasyfikacji i nomenklatur oraz na temat ogólnych problemów transformacji systemów statystycznych krajów Europy Środkowej i Wschodniej,
- współdziałanie w organizowaniu szerokich kontaktów statystyków Europy Środkowej i Wschodniej ze służbami statystycznymi krajów członków UE, mających na celu bardziej szczegółowe zapoznanie się z funkcjami tych służb oraz z podstawowymi problemami metodologii badań

i opracowań, z metodami rozpowszechniania informacji statystycznej, ze sposobami i metodami zdobywania społecznego zaufania do statystyki, z zasadami współpracy statystyków z respondentami oraz z użytkownikami informacji, a także z organizacją i metodami korzystania z nowoczesnych środków informatyki w statystyce,

- umożliwienie statystykom z krajów Europy Środkowej i Wschodniej uczestniczenia (od 1992 r.) w pracach grup roboczych i komitetów Eurostatu, koncentrujących się na rozwiązywaniu ważniejszych problemów metodologii badań statystycznych,
- umożliwienie statystykom z krajów Europy Środkowej i Wschodniej udziału w systemie szkolenia i podnoszenia kwalifikacji, funkcjonującym w UE w ramach tzw. systemu TES (Training of European Statisticians),
- zapewnienie pomocy finansowej z tzw. regionalnego funduszu PHARE (Poland, Hungary — Assistance for Restructuring of their Economies) na pokrycie kosztów wymienionych wyżej form współpracy, a także na finansowanie różnych form „przekazywania wiedzy” w formie pomocy w rozwiązywaniu konkretnych zadań związanych z projektowaniem nowych badań, projektowaniem i wdrażaniem rejestrów, przekształcaniem klasyfikacji i nomenklatur itp.

Fundusz PHARE umożliwił także sfinansowanie wielu służbom statystycznym krajów Europy Środkowej i Wschodniej niezbędnych inwestycji w dziedzinie informatyki i wyposażenia poligraficznego.

Polski Główny Urząd Statystyczny był bodaj pierwszym urzędem statystycznym z krajów Europy Środkowej i Wschodniej, który nawiązał już w 1989 r. bezpośrednią współpracę z Eurostatem, która umożliwiła podpisanie w październiku 1990 r. wspólnej deklaracji o współpracy statystycznej między GUS i Urzędem Statystycznym Unii (wówczas Wspólnoty) Europejskiej.

Równolegle do współpracy służb statystycznych krajów Europy Środkowej i Wschodniej ze służbami statystycznymi UE zaczęto aktywizować współpracę dwustronną pomiędzy służbami statystycznymi krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Głównym celem tej współpracy była wymiana doświadczeń i udzielanie sobie wzajemnej pomocy w rozwiązywaniu specyficznych dla tych krajów problemów i trudności, nie zawsze wyczuwanych i rozumianych przez kraje zachodnieuropejskie. W listopadzie 1990 r. podpisano w Warszawie porozumienie z CUS Węgier, w styczniu 1991 r. z CUS Bułgarii, w listopadzie 1991 r. z Urzędem Statystycznym

Republiki Litewskiej, a w następnych latach również z pozostałymi krajami Europy Środkowej i Wschodniej.

21 czerwca 1991 r., w trakcie 39 Sesji Konferencji Statystyków Europejskich w Genewie, kierownicy urzędów statystycznych Czechosłowacji, Polski i Węgier podpisali porozumienie o Organizacji Współpracy Statystycznej Krajów Środkoeuropejskich „CESTAT”. Porozumienie wyrażało wolę rozwijania i pogłębiania doświadczeń poprzez wzajemne konsultacje, głównie w dziedzinie realizacji przez te kraje programu dostosowania systemów informacji statystycznej do standardów UE. Po ogłoszeniu niepodległości przez Słowację, uczestnikiem porozumienia stał się również Urząd Statystyczny Rep. Słowackiej.

Jednym z przejawów pracy CESTAT jest wydawanie wspólnej publikacji kwartalnej pt. „Statistical Bulletin”.

We współpracy krajów w ramach CESTAT zainteresowany jest również Urząd Statystyczny Unii Europejskiej, jako instytucja organizująca i koordynująca wysiłki wszystkich służb statystycznych krajów będących w okresie transformacji. Tym m.in. tłumaczy się fakt, iż kiedy swój akces do CESTAT zgłosiły 3 kolejne kraje: Bułgaria, Rumunia i Słowenia (tj. kraje, których rządy podpisały deklarację o zamiarze przystąpienia do UE), podpisanie nowej Wspólnej Deklaracji 7 urzędów statystycznych (Bułgaria, Czechy, Polska, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Węgry) zostało zorganizowane w Brukseli przez Urząd Statystyczny UE, a Dyrektor Generalny Eurostatu został jednym z sygnatariuszy tej Deklaracji.

Bezpośrednio po podpisaniu Wspólnej Deklaracji 17 stycznia 1994 r. w Brukseli odbyło się spotkanie Okrągłego Stołu na temat współpracy krajów UE z krajami Europy Środkowej i Wschodniej.

W tym miejscu należy się chyba czytelnikom krótkie wyjaśnienie pojęcia „krajów Europy Środkowej i Wschodniej”, niekoniecznie odpowiadającego powszechnie przyjętemu podziałowi geograficznemu. W terminologii stosowanej w ramach UE, kiedy mówi się o problemach statystyki w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, ma się na myśli kraje przechodzące okres transformacji, które są **uprawnione do korzystania z funduszy PHARE**. Obecnie są to: 7 krajów, które podpisały „Wspólną Deklarację”, 3 kraje bałtyckie (Estonia, Litwa, Łotwa) oraz Albania.

Potrzeba określenia strategii współpracy statystyków w ramach PHARE

Jednym z podstawowych tematów dyskusji w czasie wspomnianych obrad Okrągłego Stołu, w których uczestniczyło 11 krajów Europy Środkowej i Wschodniej (Albania, Bułgaria, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Polska, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Węgry), 8 krajów Europy Zachodniej (Dania, Finlandia, Francja, Holandia, Niemcy, Portugalia, Wielka Brytania, Włochy) oraz kierownictwo Eurostatu, było omówienie i przyjęcie strategii dalszej współpracy w dziedzinie statystyki z wykorzystaniem funduszy PHARE.

Jak wynika z ocen formułowanych przez Eurostat, 3–4-letni okres współpracy ze służbami statystycznymi krajów Europy Środkowej i Wschodniej upoważnia do wysunięcia pewnych sugestii w sprawie usprawnienia tej współpracy, zwłaszcza na następujących odcinkach:

- 1) zwiększenia wpływu współpracy statystyków w ramach PHARE na ewolucję statystyki w krajach Europy Środkowej i Wschodniej,
- 2) doskonalenia organizacji i zarządzania w urzędach statystycznych, a zwłaszcza przestrzegania zasad wyboru priorytetów oraz kryteriów efektywności przedsięwzięć w trakcie formułowania programów badań i analiz,
- 3) lepszego skoordynowania współpracy statystyków w ramach PHARE z programami statystycznymi UE,
- 4) zapewnienia takich form współpracy statystyków w ramach PHARE, aby wyniki tej współpracy były bardziej widoczne dla służb komisji, innych instytucji UE oraz dla krajów członkowskich UE,

5) zwiększenia efektywności wykorzystania funduszy PHARE oraz usprawnienia kontroli racjonalności wydatkowania środków zarówno z punktu widzenia „możliwości absorpcji” poszczególnych krajów Europy Środkowej i Wschodniej, jak i dostępności środków dla krajów Europy Środkowej i Wschodniej i UE.

Obecnie, zdaniem Eurostatu, roczne programy pomocy technicznej dla wielu krajów Europy Środkowej i Wschodniej są zbyt pasywne z punktu widzenia ustalania priorytetów oraz brakuje im precyzyjnego określenia celów. Charakteryzują się one nadmiernym rozproszeniem wysiłków z powodu dużej liczby i różnorodności projektów.

Z punktu widzenia oczekiwanych wyników określone tematy ujmowane w programach współpracy można odnieść do jednej z trzech kategorii:

- 1) transfer wiedzy sprowadzający się do zapoznania się z podstawowymi metodami prowadzenia badań, ze standardami UE oraz standardami międzynarodowymi, a także z rozwiązaniami stosowanymi w krajach członkowskich UE;
- 2) praktyczna pomoc we wdrażaniu poszczególnych dziedzin statystyki (zmiany nomenklatury, opracowanie rejestrów jednostek gospodarczych, wprowadzanie nowych badań, modernizacja technologii informatycznej itp.);
- 3) wdrażanie projektów pilotowych, w ramach których realizowane jest finansowanie niezbędnej pomocy technicznej i szkolenia.

Pomimo iż trudno w sposób ścisły rozgraniczyć wymienione 3 kategorie współpracy, według oceny Eurostatu, obecnie przeważają formy wymienione w pkt. 1), nawet w odniesieniu do tych krajów, które uczestniczą we współpracy 3 lub 4 lata. W chwili obecnej dominującą formą pomocy dla krajów Europy Środkowej i Wschodniej są przedsięwzięcia realizowane na Zachodzie w postaci kursów, stażu w krajach UE oraz w międzynarodowych zespołach roboczych, chociaż bardziej celowe byłoby koncentrowanie się na profesjonalnych konsultacjach w samych zainteresowanych krajach, zwłaszcza tych, z którymi współpraca w ramach PHARE trwa już kilka lat.

Dla niektórych projektów kraje Europy Środkowej i Wschodniej proponują, nierzadko bez należytego uzasadnienia, przedsięwzięcia, które już realizowano poprzednio. Realizacja niektórych projektów rozciąga się w czasie, z innych nie wyciąga się praktycznych wniosków. Istnieją nawet projekty, w ramach których nie podjęto w ogóle zaplanowanych działań¹⁾.

Konkluzją obrad Okrągłego Stołu było przyjęcie ustalenia, że urzędy statystyczne krajów Europy Środkowej i Wschodniej, których rządy złożyły wnioski w sprawie członkostwa w UE opracują i prześlą do Eurostatu dokumenty określające najważniejsze obszary badań statystycznych oraz strategiczne kierunki rozwoju statystyki. Dokument taki powinien stanowić podstawę programu działania krajowych służb statystycznych do 2000 r., a jednocześnie będzie on wykorzystywany przez Eurostat do analiz zgodności formułowanych przez kraje strategii rozwojowych w dziedzinie statystyki z kierunkami rozwoju statystyki w UE ustalonymi w decyzji Rady z dnia 22 lipca 1993 r. w sprawie ramowego programu prac priorytetowych w dziedzinie informacji statystycznej na lata 1993—1997²⁾.

Zgodnie z tymi ustaleniami urzędy statystyczne krajów Europy Środkowej i Wschodniej opracowały „programy strategiczne”. Stanowiły one podstawę ogólnej dyskusji na temat różnych sposobów podejścia poszczególnych służb statystycznych do określenia strategii rozwoju statystyki, w czasie posiedzenia Komitetu Zarządzającego (Steering Committee) do spraw współpracy pomiędzy UE a krajami Europy Środkowej i Wschodniej, które odbyło się w maju 1994 r. w Luksemburgu.

¹⁾ Na tle ogólnej, dość krytycznej oceny wyników dotychczasowej współpracy Eurostatu i krajów UE z krajami Europy Środkowej i Wschodniej, kilkakrotnie w bezpośrednich rozmowach bardzo pozytywnie oceniano efektywność współpracy polskich służb statystycznych z krajami UE oraz właściwe i rozsądne korzystanie z funduszy PHARE.

²⁾ Official Journal of the European Communities, L 219, Vol. 36, 28 August 1993.

Abstrahując od jakichkolwiek ocen jakości dokumentów opracowanych przez poszczególne kraje, należy zwrócić uwagę na dużą niejednorodność w samym podejściu do definiowania strategicznych obszarów rozwoju statystyki. Wynika z tego trudność dokonania głębszych porównań i wyciągnięcia wniosków, a to właśnie byłoby zapewne najciekawsze dla czytelników „Wiadomości”.

Pierwsza rzecz, to niejednakowe traktowanie pojęcia strategii i priorytetu w odniesieniu do konkretnych tematów i dziedzin badań. Można zaobserwować zwłaszcza różne kryteria ustalania priorytetów. I tak, jako kryterium priorytetu w różnych opracowaniach przyjmowano:

- 1) ważność danego tematu (dziedziny) badań dla kształtowania systemu informacyjnego w danym kraju;
- 2) pilność danego tematu (dziedziny) badań z uwzględnieniem osiągniętego dotychczas poziomu. Tak np. w krajach, w których nie prowadzono dotąd systemu badań warunków życia na podstawie badań gospodarstw domowych, tę dziedzinę statystyki słusznie zaliczano do tematów o najwyższym priorytecie; w krajach (m.in. w Polsce), gdzie od lat funkcjonuje sprawnie ta dziedzina badań, nie występuje ona jako dziedzina priorytetowa;
- 3) osiągnięcie zgodności informacji ze standardami międzynarodowymi;
- 4) zainteresowanie danego urzędu statystycznego uzyskaniem pomocy finansowej z funduszy PHARE na realizację konkretnych projektów, zaliczenie bowiem określonego projektu do tematów strategicznych lub priorytetowych zwiększało szanse dofinansowania ich przez Eurostat.

Wpływ na tak zróżnicowane podejście do ustaleń obszarów statystycznych i określanie priorytetów, jak i na układ „dokumentów strategicznych” w ogóle, miał zarówno brak wcześniejszych ustaleń metodologicznych co do sposobu ich opracowania, jak i fakt, że część urzędów opracowania te sporządziło wyłącznie z punktu widzenia potrzeb Eurostatu, a część z myślą o wykorzystaniu ich również jako dokumentu strategicznego w pracach nad precyzowaniem kierunków rozwoju systemów informacji statystycznej (SIS) wewnątrz kraju.

Niezależnie od sygnalizowanego zróżnicowania w treści i sposobie podejścia do kształtowania strategii budowy SIS w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, można zauważyć w tej strategii szereg elementów wspólnych, które są efektem podobieństwa głównych zadań wynikających ze wspólnego okresu przebudowy statystyki. Tymi elementami wspólnymi, chociaż ujmowanymi w sposób niejednorodny, są przede wszystkim:

- wyrażany zdecydowanie zamiar rozwoju SIS uwzględniającego wewnętrzne potrzeby obserwacji i analizy procesów gospodarczych i społecznych zachodzących w kraju,
- zastosowanie w SIS rozwiązań metodologicznych oraz standardów informacyjnych przyjętych w skali międzynarodowej, a zwłaszcza w UE,
- zamiar realizacji Podstawowych Zasad Statystyki Oficjalnej na Obszarze Europejskiej Komisji Gospodarczej (przyjętych na 47 sesji EKG ONZ 15 kwietnia 1994 r.)³⁾,
- wola realizacji zobowiązań wynikających ze Wspólnej Deklaracji urzędów statystycznych 7 krajów, podpisanej 17 stycznia 1994 r. w Brukseli.

Strategiczne dziedziny rozwoju badań statystycznych

W większości dokumentów strategicznych, które miały dotyczyć zarówno strategicznych obszarów badań, jak i strategicznych kierunków rozwoju statystyki, tylko ten pierwszy aspekt znalazł rozwinięcie w opracowaniach większości krajów. Warto mu więc poświęcić nieco więcej uwagi.

Rachunki narodowe

We wszystkich dokumentach tę dziedzinę statystyki (czasem ujmowaną łącznie ze statystyką finansową) zaliczono do dziedzin priorytetowych. Rachunki narodowe traktowane są

jako ważny instrument analiz makroekonomicznych, a ich rozwój w kierunku zastosowania SNA'93 — jako priorytetowe zadanie służb statystycznych. Zakres zadań jest w tej dziedzinie w różnych krajach rozmaity, w zależności od osiągniętego poziomu tych rachunków. Przykładowo, na Węgrzech podstawowe elementy SNA wprowadzono pod koniec lat sześćdziesiątych jako jeden z przejawów wprowadzanej wówczas reformy gospodarczej. W Polsce, po raz pierwszy w okresie 1975—1980 oszacowano i opublikowano wskaźniki obejmujące zarówno tworzenie PKB i jego strukturę w cenach bieżących i stałych, jak i wykorzystanie PKB. Obecne zadania w obu krajach polegają więc na pogłębianiu i uzupełnianiu tych rachunków oraz na usuwaniu istniejących jeszcze różnic pomiędzy praktyką krajową wynikającą z ograniczeń dostępnych źródeł informacji a wymogami SNA/ESA, natomiast w innych krajach służby statystyczne dokonują dopiero pierwszych kroków na drodze zmiany metod rachunków od MPS do SNA.

Wśród zagadnień bardziej szczegółowych dotyczących rachunków narodowych w poszczególnych krajach, a uznawanych za zadania priorytetowe, wymienia się:

Bulgaria: budowę zintegrowanych rachunków ekonomicznych (finansowych, niefinansowych, w tym bilanse bogactwa narodowego), opracowanie rachunków satelitarnych obejmujących zwłaszcza turystykę i ochronę środowiska.

Czechy: wdrożenie nowych klasyfikacji działalności i produkcji, wdrożenie aktualnej wersji SNA.

Estonia: opracowanie metod pomiaru sektora nieformalnego, zapewnienie zgodności szacunków w rachunkach rocznych i kwartalnych, wdrożenie modeli prognostycznych, uczestnictwo w Europejskim Programie Porównań (European Comparison Project — ECP).

Litwa: opracowanie kwartalnych i rocznych rachunków narodowych i wynikających z nich ważniejszych wskaźników makroekonomicznych w wyrażeniu wartościowym.

Łotwa: opracowanie w 1994 r. po raz pierwszy rachunku produkcji oraz rachunku wykorzystania dochodów i rachunku kapitałowego w cenach stałych, a także tablic przepływów międzygałęziowych w cenach bieżących i stałych za lata 1990—1992.

Polska: szkolenie kadr, pełne dostosowanie do warunków krajowych zasad ESA, tworzenie i uzupełnianie bazy informacyjnej umożliwiającej osiągnięcie większej dokładności i spójności poszczególnych rachunków i tablic. Istotne znaczenie ma zwłaszcza pełniejsze dostosowanie do potrzeb rachunków narodowych informacji uzyskiwanych z Ministerstwa Finansów, Narodowego Banku Polskiego oraz ze statystyki celnej. Również własne badania GUS muszą być dostosowywane do potrzeb rachunków, zwłaszcza w kierunku bardziej konsekwentnego stosowania opracowań według rodzajów działalności.

Wśród priorytetowych kierunków prac umieszczono podjęcie systematycznych corocznych opracowań rachunków produkcji, rachunków dochodów, a w dalszej kolejności rachunków kapitałowo-finansowych dla całej gospodarki oraz dla poszczególnych jej sektorów. Jako priorytet traktuje się również opracowanie rachunków narodowych, w tym zwłaszcza PKB za okresy krótsze niż rok. Od 1995 r., wykorzystując prace eksperymentalne prowadzone w 1994 r., opracowywane będą rachunki niefinansowe produktów, produkcji, tworzenia dochodów, podziału pierwotnego dochodów, podziału wtórnego dochodów, wykorzystania dochodów i kapitałowe według sektorów instytucjonalnych.

Doskonalenia wymaga klasyfikacja sektorów instytucjonalnych, a zwłaszcza metody zaliczania konkretnych jednostek krajowych do poszczególnych sektorów oraz uwzględnianie w rachunkach niefinansowych podsektorów instytucjonalnych. Do priorytetowych zadań zalicza się wreszcie prace związane z szacowaniem rozmiarów gospodarki niefinansowej oraz prace nad opracowaniem i wdrożeniem przepływów produktowych.

³⁾ Patrz „Wiadomości Statystyczne” 1992, nr 8.

Rumunia:

- doskonalenie metodologii zapewniającej poprawę jakości obliczeń charakteryzujących działalność gospodarczą,
- zapewnienie zgodności pomiędzy faktycznymi przepływami finansowymi a finansowymi operacjami według ESA,
- poprawa szacunków dotyczących podziału dochodów i akumulacji oraz zapewnienie zgodności rachunków finansowych z niefinansowymi,
- opracowanie metodologii budowy satelitarnego rachunku ochrony środowiska,
- zapewnienie niezbędnych źródeł danych do obliczeń rachunków narodowych na skutek zmian w przepisach prawnych,
- szkolenie kadr w tematyce nowej wersji ESA,
- obliczanie GNP (PNB),
- opracowanie i publikowanie rachunków kwartalnych,
- opracowanie metodologii szacowania i uwzględniania w rachunkach narodowych gospodarki nieformalnej,
- uczestnictwo w programie ECP,
- wykorzystanie danych rachunków narodowych w analizach makroekonomicznych i w prognozach,
- dostosowanie metod obliczeń wskaźników makroekonomicznych do warunków wysokiej inflacji,
- doskonalenie systemu wskaźników cen wykorzystywanych w charakterze deflatorów PKB.

Słowacja: roczne rachunki według SNA powinny objąć cały system zbiorczych wskaźników sektorowych oraz tablice przepływów międzygałęziowych w cenach bieżących i stałych. System ten powinien być rozszerzony o bilanse i rachunki satelitarne obrazujące niektóre aspekty działalności w obszarze środowiska, turystyki, pracy, wynagrodzeń, dochodów gospodarstw domowych. Obok rachunków rocznych opracowywane będą rachunki kwartalne.

Słowenia:

- wprowadzenie zmian w statystyce rachunków narodowych zgodnie z najnowszą wersją SNA oraz oczekiwaną nową wersją ESA,
- poprawa rachunków niefinansowych,
- opracowanie i wdrożenie rachunków finansowych,
- porównania międzynarodowe wskaźników makroekonomicznych,
- opracowanie rachunków sektora ogólnorządowego stosownie do wymogów UE,
- opracowanie metodologii rachunków kwartalnych.

Węgry: prace związane z doskonaleniem metodologii prowadzi się w ścisłym powiązaniu z opracowaniem danych. Duże znaczenie dla doskonalenia węgierskich rachunków narodowych ma opracowanie wspólnie z OECD dokumentu omawiającego bardzo szczegółowo wszelkie różnice pomiędzy rachunkami węgierskimi i SNA, zarówno wersji z 1968 r. jak i 1993 r. Przegląd ten ułatwia stopniową eliminację dopuszczonych odchyśleń, w miarę jak uzupełniane są w węgierskiej statystyce luki w źródłach danych.

Opracowanie pełnego zestawu bieżących rachunków zależy w głównej mierze od postępu w rozwoju odpowiednich dziedzin statystyki, takich jak bilans płatniczy i rachunki sektora rządowego. Sporo trudności sprawia stosowanie przez tamtejszy Bank Narodowy i Ministerstwo Finansów klasyfikacji niezgodnych z zaleceniami międzynarodowymi. Z tego względu harmonizacja klasyfikacji stanowi jeden ze strategicznych celów dotyczących wielu innych aspektów, np. międzynarodowego przepływu kapitału.

Do priorytetowych zadań w dziedzinie rachunków narodowych statystycy węgierscy zaliczają usunięcie istniejących w metodologii różnic pomiędzy SNA i rachunkami węgierskimi w części dotyczącej rachunku produkcji, pierwotnego i wtórnego podziału dochodu przedsiębiorstw niefinansowych, sektora instytucji finansowych i ubezpieczeniowych i gospodarstw domowych, wykorzystania dochodów oraz pewnych części rachunków kapitałowych. W roku 1994 przewiduje się opublikowanie danych zgodnych w pełni z SNA w zakresie:

- PKB w cenach bieżących i stałych,
- rachunku wykorzystania dochodów w części dochodów pierwotnych i wtórnych dla sektora niefinansowego,

finansowego i instytucji ubezpieczeniowych oraz gospodarstw domowych,

- niektórych pozycji rachunków kapitałowych, jak np. materialne środki trwałe, akumulacja oraz zmiany zapasów.

Na 1995 r. przewiduje się opracowanie tablic przepływów międzygałęziowych w szczególności 90x90. W latach 1994 i 1995 prowadzone będą prace badawcze, związane z wdrożeniem w węgierskich rachunkach narodowych metody permanentnej inwentaryzacji. Jeśli dostępne szeregi czasowe, dotyczące nakładów brutto na środki trwałe, okażą się przydatne dla oceny okresów eksploatacji środków trwałych, to wspomniana metoda zostanie wdrożona.

Od roku 1996 lub 1997 przewiduje się coroczne opracowywanie tablic przepływów międzygałęziowych w rozbiciu na 20 sektorów. W tym samym okresie wdrożone zostaną kwartalne szacunki PKB.

Z uwagi na duże znaczenie statystyki finansowej i bankowej z punktu widzenia potrzeb rachunków narodowych, w najbliższej przyszłości przewiduje się stworzenie grupy roboczej z udziałem ekspertów urzędu statystycznego, banku i Ministerstwa Finansów, która powinna określić podział obowiązków w zbieraniu danych pomiędzy tymi instytucjami. Stworzy to warunki wprowadzenia nowego zintegrowanego systemu po 1997 r. Podobne działania zostaną podjęte na odcinku bilansu płatniczego i rachunków sektora rządowego.

Statystyka cen

Drugą dziedziną statystyki uznaną przez wszystkie kraje za priorytetową jest statystyka cen. Główne kierunki prac w poszczególnych krajach zmierzają do: pogłębienia i rozszerzenia kompleksu badań cen obejmujących ceny producentów wyrobów i usług, w tym usług produkcyjnych, ceny towarów konsumpcyjnych w podziale na importowane i krajowe, ceny w rolnictwie, ceny w handlu zagranicznym z wydzieleniem cen na dobra inwestycyjne, ceny robót budowlano-montażowych, taryf w transporcie i telekomunikacji, ceny mieszkań i działek w obrocie wolnorynkowym, ceny na giełdach towarowych. Zwraca się także uwagę na potrzebę badania zróżnicowania cen detalicznych w układach regionalnych.

Podkreśla się potrzebę doskonalenia metodologii obliczania poszczególnych rodzajów cen, mając na uwadze jej zbliżenie do standardów UE, z jednoczesnym uwzględnieniem specyfiki krajów, wynikającej z wysokich wskaźników inflacji. Wśród zadań szczegółowych wymienia się potrzebę: porządkowania stosowania systemów wag uwzględniających zmiany w strukturze konsumpcji ludności, doskonalenia metod doboru reprezentantów do badań oraz doboru punktów badań, doskonalenia klasyfikacji wyrobów, doskonalenia metod obliczania indeksów, przyspieszenia terminów publikowania wyników, uwzględniania i podkreślania w wynikach badań wahań sezonowych, wyrównywania wahań sezonowych, doskonalenia procesu komputeryzacji zbierania i przetwarzania danych.

Statystyka przedsiębiorstw i rejestr jednostek gospodarczych

Oba te tematy traktowane są jako priorytetowe przez wszystkie wspomniane urzędy statystyczne. Niemal wszystkie urzędy traktują rejestr jako niezbędny warunek prawidłowej organizacji i funkcjonowania statystyki przedsiębiorstw.

Pod hasłem statystyki przedsiębiorstw urzędy poszukują dróg racjonalizacji zbierania i opracowania informacji o działalności gospodarczej jednostek należących do różnych klas EKD: przemysłowej, budowlanej, transportowej, handlowej i usługowej. Na drodze doskonalenia statystyki przedsiębiorstw urzędy poszukują także najlepszego modelu badań działalności tzw. małych jednostek. Jednak już samo pojęcie „małej” jednostki nie jest rozumiane jednolicie, w różnych krajach bowiem stosuje się odmienne kryteria podziału według wielkości. Niezależnie jednak od różnic, we wszystkich

krajach⁴⁾ badania małych jednostek należą do badań szczególnie kłopotliwych i trudnych zarówno pod względem metod doboru próby do badań (ze względu na duże zróżnicowanie działalności jednostek), jak i pod względem jakości danych możliwych do uzyskania od tych jednostek.

Jeśli chodzi o rejestr jednostek (Business Register), to w większości omawianych krajów realizowane są prace związane z przebudową istniejących rejestrów i dostosowaniem ich do wytycznych Eurostatu oraz do zmieniającej się rzeczywistości organizacyjno-prawnej w poszczególnych krajach. Np. na Węgrzech przyjęto następujące kierunki doskonalenia rejestru:

- lata 1994 i 1995: — zaprojektowanie nowego systemu, obejmującego jednostki prawne i lokalne z możliwością dalszej rozbudowy o jednostki rodzaju działalności,
- skoordynowanie poczynań z władzami podatkowymi w celu zapewnienia możliwości łączenia rejestru jednostek z rejestrem podatkowym,
  - stworzenie warunków zapewniających należąną rangę i powszechność zastosowań rejestru;
- lata 1996 i 1997: — koordynacja rejestru z ogólnym rozwojem administracyjnych systemów informacyjnych,
- przygotowanie do uruchomienia panelu „demografii przedsiębiorstw”;
- rok 1998 — zapewnienie właściwego funkcjonowania rejestru, łącznie z panelem „demografii przedsiębiorstw”.

W kilku opracowaniach podkreśla się rolę rejestru jako narzędzia zapewniającego jednolity opis danych, jako operat losowania w badaniach reprezentacyjnych prowadzonych przez służby statystyczne, a także funkcje tego rejestru jako rejestru krajowego.

Statystyka środowiska

Tę dziedzinę statystyki, jako dziedzinę priorytetową traktuje 8 krajów. Wśród konkretnych zadań wymienia się dalszy rozwój poszczególnych podsystemów tworzących system statystyki środowiska (ziemia, woda, flora, fauna, powietrze), tworzenie komputerowych baz danych dla poszczególnych podsystemów, harmonizację klasyfikacji wskaźników środowiska z klasyfikacjami UE, zwłaszcza w dziedzinie odpadów, promieniowania, hałasu itp.

W niektórych dokumentach jako zadanie priorytetowe wymienia się integrowanie statystyki środowiska z poszczególnymi działami statystyki, takimi jak przemysł, rolnictwo, transport. Zwraca się także uwagę na potrzebę rozszerzania i pogłębiania analiz związków pomiędzy trendami i czynnikami demograficznymi a ekorozwojem, badania związków pomiędzy ochroną i promocją zdrowia ludzkiego a ekorozwojem, badania dotyczące ekorozwoju rolnictwa i wsi, badania dotyczące transferu technologii proekologicznych.

Szczególnie podkreśla się dużą rolę statystyki w kształtowaniu świadomości społecznej w dziedzinie ochrony środowiska i ekorozwoju. Jako jedno z ważnych zadań, ale przewidzianych do realizacji w latach późniejszych, wymienia się powiązanie rachunków środowiskowych z rachunkami narodowymi w ramach tzw. rachunków towarzyszących (satelitarnych).

Statystyka rolnicza

Zaliczana jest, podobnie jak statystyka środowiska do dziedzin priorytetowych w 8 opracowaniach krajowych. Wynika to, jak się podkreśla, zarówno z roli rolnictwa w gospodarce narodowej, jak i ze zmian jakie zaszły i nadal zachodzą w strukturze użytkowania gospodarstw, w formach własności, w sytuacji życiowej ludności związanej z rolnictwem itp. W kilku opracowaniach podkreśla się potrzebę

przeprowadzenia pełnego spisu oraz zaprojektowanie i wdrożenie rejestru gospodarstw rolnych, który byłby wykorzystywany zarówno jako źródło informacji o najważniejszych zagadnieniach działalności gospodarczej i zjawiskach demograficznych w rolnictwie, jak i jako operat losowania w bieżących badaniach statystycznych w rolnictwie.

Statystyka handlu zagranicznego

Tę dziedzinę statystyki do priorytetowych zaliczyło 6 krajów (bez Polski). Wynika to zapewne z tego, że stopień przebudowy tej dziedziny statystyki jest dość zróżnicowany. Przykładowo, podniesienie tej dziedziny statystyki do priorytetu przez węgierski CUS jest zapewne konsekwencją decyzji rządu, zobowiązującej CUS do przejścia w krótkim czasie statystyki handlu zagranicznego z Ministerstwa Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych z Zagranicą. Oznacza to dla CUS jednocześnie konieczność zharmonizowania tej statystyki ze standardami UE oraz zapewnienie porównywalnych danych dotyczących obrotów, cen i taryf w celu stworzenia warunków do analizy zmian strukturalnych w stosunkach pomiędzy gospodarką kraju a „resztą świata” w rachunkach narodowych. Wiąże się to jednocześnie z przejściem na nomenklaturę CN (wdrożoną w Polsce w 1992 r.) w transakcjach importowo-eksportowych.

W niektórych krajach do zadań priorytetowych zalicza się wprowadzenie nomenklatury CN. W dokumentach innych urzędów podkreśla się konieczność objęcia zakresem statystyki handlu zagranicznego dochodów i wydatków z tytułu usług, wprowadzenie obliczeń jednostkowych cen w imporcie i eksporcie. Podkreśla się również konieczność współdziałania z władzami celnymi w celu uzyskiwania przez służby statystyczne danych na nośnikach maszynowych oraz bezpośredniego przesyłania danych poprzez sieci komputerowe. Za zadanie priorytetowe uznaje się także budowę banku danych o handlu zagranicznym.

Nieumieszczenie przez GUS statystyki handlu zagranicznego na liście dziedzin strategicznych tłumaczy się faktem, iż zasadniczą przebudowę tej statystyki zapoczątkowano jeszcze w 1992 r. Przyjęte wówczas generalne rozstrzygnięcia, polegające na wykorzystaniu w statystyce dokumentów SAD, uważa się nadal za słuszne i wymagające jedynie doskonalenia w ścisłym współdziałaniu z władzami celnymi. Chodzi tu zwłaszcza o wiązanie przyszłości statystyki handlu zagranicznego z komputeryzacją służb celnych.

Pozostałe priorytety

Wśród innych dziedzin tematycznych wymienianych w dokumentach strategicznych większości krajów (6—7 na 10 krajów) występują: statystyka pracy, statystyka budżetów rodzinnych oraz statystyka demograficzna.

W ramach statystyki pracy podkreśla się znaczenie uruchomienia regularnych badań siły roboczej w gospodarstwach domowych według ogólnej przyjętej metodologii w skali międzynarodowej. Kilka krajów akcentuje rozpoczęcie przygotowań do badań ogólnych kosztów pracy. Wśród ważnych zadań na najbliższą przyszłość wymienia się potrzebę harmonizacji danych uzyskiwanych w badaniach prowadzonych w gospodarstwach domowych z badaniami zakładów pracy, uwzględnianie w badaniach siły roboczej procesów migracji, ulepszanie operatu losowania gospodarstw domowych, pogłębianie badań zróżnicowania wynagrodzeń.

W badaniach budżetów rodzinnych podkreśla się fakt wprowadzania w niektórych krajach standardowej klasyfikacji wydatków stosownie do zaleceń Eurostatu. Wśród problemów związanych z dalszym doskonaleniem badań wymienia się potrzebę pogłębiania badań zróżnicowania warunków życia, wprowadzenia badań ubóstwa.

Jeśli chodzi o badanie ubóstwa podkreśla się konieczność pogłębiania prac metodologicznych w tym temacie. Chodzi zwłaszcza o bliższe sprecyzowanie pojęcia ubóstwa względnego i bezwzględnego. Ważnym zadaniem jest również stworzenie odpowiedniej bazy danych niezbędnej do rozszerzonej analizy ubóstwa.

⁴⁾ W tym przypadku dotyczy to nie tylko 10 omawianych krajów.

W dwóch opracowaniach (Węgry, Polska) podkreśla się znaczenie uruchomienia panelowych badań gospodarstw domowych. Obejmują one zagadnienia demograficzne, zatrudnienia, dochodów, opodatkowania, polityki społecznej, warunków mieszkaniowych, oświaty i szkolenia. Ze względu na panelowy charakter tych badań, wymagających porównań poszczególnych wskaźników w dłuższych okresach, wyników tych badań należy oczekiwać w latach 1997—1998. W niektórych opracowaniach zwraca się uwagę na potrzebę właściwego doboru próby gospodarstw do badań zarówno co do wielkości próby, metod losowania, jak i cyklu prowadzenia badań.

W **statystyce demograficznej** podkreśla się znaczenie poprawy jakości szacunków ludności, zwłaszcza w układach regionalnych, co z kolei wywołuje potrzebę poprawy, zwłaszcza statystyki migracji zarówno wewnętrznych, jak i zagranicznych. Za ważny kierunek usprawnienia funkcjonowania statystyki ludności uznaje się potrzebę stopniowego ograniczania stosowania nośników papierowych w miarę rozszerzania zastosowań informatyki w jednostkach, gdzie rejestrowane są po raz pierwszy jednostkowe fakty. Podkreśla się także znaczenie harmonijnego współdziałania statystyki demograficznej z rejestrem ludności. W opracowaniu CUS Węgier podkreśla się potrzebę przystąpienia do prac przygotowawczych do powszechnego spisu ludności 2000, mając na uwadze zwłaszcza uwzględnienie w tych przygotowaniach zaleceń i standardów UE zarówno co do programu spisu, jak i tablic wynikowych.

Klasyfikacje

Wszystkie urzędy statystyczne krajów, których rządy podpisały deklarację w sprawie przyjęcia do UE (7 krajów), za priorytetowe zadanie uznają sprawy zastosowania w statystyce standardowych klasyfikacji UE. Program działań w tej dziedzinie jest różny, w zależności od osiągniętych do dnia dzisiejszego wyników wdrażania konkretnych klasyfikacji. Wspólne podejście we wszystkich tych krajach polega na kolejności wdrożeń poszczególnych klasyfikacji. Kolejność ta jest wszędzie podobna, a mianowicie:

- 1) Klasyfikacja Rodzajów Działalności (NACE),
- 2) Klasyfikacja Wyrobów i Usług (CPA) i Scalona Nomenklatura Handlu Zagranicznego (CN),
- 3) Statystyczny Wykaz Wyrobów PRODCOM,
- 4) Klasyfikacja Zawodów Wykonywanych ISCO.

Inne

Z innych tematów lub dziedzin statystyki wymienionych w dokumentach „strategicznych” omawianych 10 krajów można wymienić: przetwarzanie danych (5), problemy rozpowszechniania informacji (4), wdrożenie geograficznego systemu informacyjnego GIS (2), statystyka energii (3), statystyka prac badawczo-rozwojowych (2), statystyka usług (4), statystyka transportu (4), statystyka regionalna (4), aspekty prawne statystyki (2).

prof. dr hab. Tadeusz Walczak — Główny Urząd Statystyczny

SUMMARY

In the late eighties, and particularly in the beginning of nineties, the ECO countries had started rather difficult process of creation a new system of statistical information, which should better satisfy the users needs in the conditions of the system transformation of the countries and secure in national statistics the implementation of international information standards especially those accepted in European Union.

In the article Author presents the main problems concerned the reconstruction of statistics in ECO countries, the assistance of Eurostat and National Statistical Services of the EU countries, as well as the significance of the cooperation between the statistical services of 7 ECO countries within CESTAT.

Based on the documents presented for the discussion at the Steering Committee on statistical cooperation between the European Union and the ECO countries in transition, the article presents a detailed description the strategic domains of statistics in ECO countries. For all, or almost all of the countries these strategic domains are: the National accounts, the price statistics, the enterprises statistics and business registers, the environmental statistics, the agriculture statistics, the external trade statistics.

РЕЗЮМЕ

Под конец восьмидесятых и особенно вначале девяностых годов страны Центральной и Восточной Европы начали нелегкий процесс построения новой системы статистической информации, которая должна более последовательно отвечать потребностям пользователей в условиях системной трансформации, а также обеспечивать внедрение в статистику информационных международных стандартов, принятых в частности в странах Европейского сообщества.

Автор представляет в статье основные проблемы связанные с перестройкой статистики в странах Центральной и Восточной Европы, помощь оказываемую этим странам со стороны Евростата, статистических служб стран Сообщества, а также значение сотрудничества статистических служб между странами в рамках Цестата.

Статья характеризует подробно стратегические области развития статистических обследований. Используя документы представленные на заседании Управляющего комитета по сотрудничеству между Европейским сообществом и странами Центральной и Восточной Европы в области статистики, автор характеризует подробно стратегические области статистических обследований. К этим стратегическим областям относятся: национальные счета, статистика цен, статистика предприятий и регистры организационных единиц, статистика окружающей среды, статистика сельского хозяйства, статистика внешней торговли.

Zakład Wydawnictw Statystycznych
przygotowuje do wydania

ROCZNIK STATYSTYCZNY HANDLU ZAGRANICZNEGO 1994

w języku polskim i angielskim

Zamówienia prosimy kierować na adres Zakładu